

1.

A kis és középvállalkozások helyzete az országban és a régióban

Módszertani megjegyzések

A tanulmány táblázatait az egyszeres és kettős könyvvitelű gazdasági társaságok 1998. évi adóbevallásainak feldolgozásából nyert adatokat tartalmazzák. Az adóbevallások többszörös, megbecsülhetetlen irányú és mértékű **torzítások** lehetőségét rejtik magukban. Jóhiszemű figyelmetlenségek és tévedések mellett nem zárhatók ki az érdekmotivált torzítások sem. Sőt valószínűsíthetőek, tekintet nélkül a vállalkozás méretére, vagy fő tulajdonosára(aira). Az adóbevallások torzításainak iránya világos: a bevételeket kisebbnek, a költségeket nagyobbak feltüntetni a valóságosnál, így kisebb nyereséget kimutatni a kisebb adófizetés reményében.

Adót azonban nemcsak egy vállalkozás tulajdonosaként, hanem magánszemélyként is fizetnünk kell. Az adófizetés optimalizálása (minimalizálása) különböző adónemek közti átjárásokat, átváltásokat foglal magában. Sőt, hogy a dolog még bonyolultabb legyen, esetenként a családtagok jövedelmeire is kiterjed az adófizetés optimalizálásának méltán stratégiaiának nevezhető feladata. Számítalan alkalmazott tűnik fel önálló vállalkozóként még a multinacionális vállalatok hazai részlegeinél is. A decentralizáció logikája ezekben az esetekben nem a technológia, nem a gazdálkodás, hanem az adózás kikerülésének logikájához illeszkedett. A munkaadó és a munkavállaló az állam és a társadalombiztosítás járandóságán osztozott.

Vállalkozók élettere egy olyan egész, aminek csak egyik szegmense a vállalkozás. Adataink pedig nem vállalkozókról (és háztartásokról), hanem **vállalkozásokról** vannak. Hogy ez miért okoz problémát, az tüstént belátható, ha a kapcsolt vállalkozásokra, a vállalkozói hálózatokra gondolunk. Jól ismert, hogy a vállalati növekedés egyik útja a meglévő vállalkozás vagy vállalkozások mellett új cég(ek) alapítása vagy más cégek felvásárlása, ami egyebek között módot ad a hasznok és a terhek (esetenként más -más országban működő) cégek közti átcsoportosítására. Tudunk arról, hogy egy - egy sikeres vállalkozó útját adósságokkal megterhelt, veszteséges, „kiürített” vállalkozások kísérik, amelyek jogilag vagy megszűnnek, vagy nem attól függően, hogy bizonyos tranzakciókhoz szükség van-e még rájuk. Tóth István János becslése szerint a létező vállalkozások tulajdonosainak mintegy 10 százaléka alapított új vállalkozást 1993 és 1996 között természetesen nem feltétlenül destruktív célzattal (bár azzal is), hanem például a különböző tevékenységek világos szétválasztása, vagy külső tőkebevonás végett. Mindenesetre egy - egy vállalkozás válságos helyzete nem biztos, hogy az aminek látszik, hanem lehet például egy prosperáló cégcsoport teherviselő tagja is. Az adóbevallás azonban mindössze egy válságos helyzetű vállalkozást mutat¹[1].

Röviden, a kapcsolt vállalkozások közti láthatatlan tranzakciók, az alá- és fölészámítások, az eltitkolt bevételek, a zsebbe fizetett bérek, stb. mind olyan műveletek, amelyek az adóbevallások adatait torzítják és megakadályozzák azt, hogy nemcsak egy-egy vállalkozásról nem, de a gazdaság egészéről se alkothassunk maradéktalanul tiszta képet.

A létszám adatok - főként a kisebb vállalkozásoknál - sem mindig pontosak. Több vizsgálat is kimutatta, hogy nagy számban találunk olyan vállalkozásokat, amelyek munkaerő-piaci aktivitása jelentős. Laki Mihály szerint beruházások kerülésére vagy halasztására azok a számottevő teljesítménytartalékok adnak módot, amelyek rugalmas munkaerő-politika mellett mozgósíthatók. Vagyis növekedhetnek a vállalkozások beruházás nélkül is többletmunkára,

[1] Másrészt nemcsak cégcsoportokon, de a háztartásokon belül sem tudjuk kívülről megítélni egy - egy vállalkozás jelentőségét, a vállalkozói jövedelem szerepét a család, a háztartás összes jövedelmében, az erőforrások áramlását a vállalkozás és a háztartás között, a vállalkozás szerepét a háztartás fogyasztási stratégiájában.

vagy alvállalkozói, szakértői hálózatokra alapozva. Konjunktúravizsgálataink kimutatták, hogy a vállalkozások több, mint negyede rendszeresen foglalkoztat mellékfoglalkozású alkalmazottakat, családtagokat, és más vállalkozókat is. Ezek figyelembe vételével a vállalkozások mintegy 11 százaléka kategóriát vált, önfoglalkozóból, mikrovállalkozássá, mikrovállalkozásból kisvállalkozássá válik.

Mindezek tudatában is kijelenthető, hogy az elemzett adatbázisnál teljesebb és pontosabb adatforrás nem állhat egyetlen elemző rendelkezésre sem.

A **régiók** a következő megyék összevont adatait tartalmazzák:

Közép Magyarország: Budapest és Pest megye;

Közép-Dunántúl: Fejér, Komárom-Esztergom, Veszprém megye;

Nyugat-Dunántúl: Győr-Moson-Sopron, Vas, Zala megye;

Dél-Dunántúl: Baranya, Somogy, Tolna megye;

Észak-Magyarország: Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves, Nógrád megye;

Észak-alföld: Hajdú-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye;

Dél-alföld: Bács-Kiskun, Békés, Csongrád megye.

Adózási forma és gazdasági súly

A gazdaságban egyéni és társas vállalkozások működnek. Előbbiek az szja, utóbbiak a társasági adó szabályai szerint adóznak. A társas vállalkozások gazdálkodási formájuktól és nagyságuktól függően egyszeres vagy kettős könyvvitelt vezethetnek. Rendelkezésünkre csak az egyszeres és kettős könyvvitelt vezető társas vállalkozások adóbevallásának adatai állnak, az egyéni vállalkozásokról ugyanis nincsenek megyei bontású adataink. Elsőként vizsgáljuk meg, a gazdaság mekkora szelete nincs az adatbázisunkban?

1998-ban **382 ezer egyéni vállalkozó** és 252 ezer társas vállalkozás adott be adóbevallást. A gazdaság teljesítménye szempontjából az egyéni vállalkozások hozzájárulása mérsékeltebb számarányuknál.

Összesen a személyi jövedelemadó hatálya alá tartozó egyéni vállalkozók 1998-ban **597 ezer főnek adtak munkát**. Ebben benne vannak maguk a vállalkozók, 209 ezer alkalmazottjukkal, 6 ezer segítő családtagjukkal. A 382 ezerből 78 ezernek (20%) volt legalább egy alkalmazottja. Ebből 1676-nak több mint 10, 119-nek több mint 50, 28-nak több mint 300.

Az egyéni vállalkozások tokéje nincs nyilvántartva.

Bevételük a társas vállalkozások árbevételeinek **5,9 %-a** volt 1998-ban.

Vagyis míg a társas vállalkozások szám szerint az összes hazai vállalkozásnak csak 40 %-át adták, az alkalmazottak 90, az értékesítés árbevételeinek 94 %-át képviselték 1998-ban.

Hasonlóan óriási különbség van a társas vállalkozások két nagy csoportja, az egyszeres és a kettős könyvvitelt vezető vállalkozások között. A két csoportban más a vállalkozásért viselt jogi felelősség mértéke. A **nem jogi személyiségű és a jogi személyiségű** vállalkozások megkülönböztetéséről van szó. Előbbiben a vállalkozó korlátlan, utóbbiban korlátozott felelősséget visel, előbbiben teljes vagyonával, utóbbiban csak befektetett tokéje arányában felel a vállalkozás tartozásaiért. Ezt a jogi különbséget operacionalizálja úgy az adótörvény, mint az **egyszeres és kettős könyvvitelt vezető** vállalkozások megkülönböztetését. Némi leegyszerűsítéssel ugyanis a jogi személyiségű társas vállalkozások kettős, a nem jogi személyiségűek egyszeres könyvvitelre kötelezettek²[2].

²[2] A számviteli törvény szerint egyszerűsített mérleget és eredménylevelet készíthet az a jogi személyiség nélküli gazdasági társaság, amelynek vállalkozási tevékenységből származó éves nettó árbevétele – két egymást

Az egyszeres és kettős könyvvitelt vezető vállalkozások mutatóinak arányairól az alábbi táblázat igazít el. Az adatok 1998-ra vonatkoznak, de a korábbi években is hasonlóak.

Az egyszeres és kettős könyvvitelt vezető vállalkozások főbb mutatói

1998	Egyszeres	Kettős	Együtt	Egyszeres	Kettős	Együtt
Vállalkozások száma	124 598	127 962	252 560	49,3	50,7	100,0
Alkalmazottak száma	174 468	1 993 134	2 167 602	8,0	92,0	100,0
Jegyzett tőke	34 221 937	6 362 196 780	6 396 418 717	0,5	99,5	100,0
Saját tőke	62 381 895	8 939 845 951	9 002 227 846	0,7	99,3	100,0
GDP	285 192 699	9 875 873 744	10 161 066 443	2,8	97,2	100,0
Árbevétel	894 133 430	23 259 747 068	24 153 880 498	3,7	96,3	100,0
Export	26 823 985	4 948 884 628	4 975 708 613	0,5	99,5	100,0
Adózás előtti eredmény	41 358 727	870 449 942	911 808 669	4,5	95,5	100,0
Számított adó	12 200 351	273 603 277	285 803 628	4,3	95,7	100,0
Adókedvezmények	174 142	92 267 164	92 441 306	0,2	99,8	100,0
Támogatások	3 844 381	162 467 358	166 311 739	2,3	97,7	100,0
TB járulék	23 660 454	668 737 038	692 397 492	3,4	96,6	100,0
Rendelkezésre álló jöv.	227 859 584	8 313 054 947	8 540 914 531	2,7	97,3	100,0
Felhalmozási célú saját forrás	79 108 407	1 886 818 237	1 965 926 644	4,0	96,0	100,0
Munkajövedelmek	65 289 099	1 837 015 735	1 902 304 834	3,4	96,6	100,0
Tőkejövedelmek	14 247 868	447 605 377	461 853 245	3,1	96,9	100,0

*Az értékek adatok 1000 Ft-ban, a létszámadatok főben értendők.

Forrás: az adóbevallás alapján KfI számítás

Jól látható, hogy a gazdaságban meghatározó szereppel a **kettős könyvvitelt vezető** vállalkozások bírnak. Az egyszeres könyvvitelt vezető vállalkozásoknak a száma jelentős, a foglalkoztatásban is fontos szerepet töltenek be 8 százalékos részesedésükkel, de az összes többi mutatójuk értéke jóval kisebb, mint 5 százalék. Figyelembe véve, hogy részletes elemzésre csak a gazdasági társaságok adatai alkalmasak, egy régió gazdasági helyzetének jellemzésére az ő adataik a legalkalmasabbak.

A továbbiakban először áttekintjük a Dél-alföldi Régió vállalkozásainak helyzetét a többi régióhoz viszonyítva, majd a kis- és középvállalatokról adunk helyzetképet.